

İNGİLİZ HUKUKUNDA HAKSIZ FİİL EHLİYETİ

Dr. ŞEBNEM AKİPEK
Dr. ERKAN KÜÇÜKGÜNGÖR
A.Ü. Hukuk Fakültesi

Giriş

Kıta Avrupası hukuk sisteminin bir parçası olan Türk Hukuku, günümüze kadar özellikle Almanya, İsviçre, İtalya ve Fransa hukuk düzenlerinden etkilenmiş, hatta pek çok temel alanda bu ülke kanunlarının tamamen veya kısmen iktibası yoluna gidilmiştir. Bu nedenle Medeni Hukuk ve Borçlar Hukuku alanında İsviçre ve Alman hukuk sistemleri ayrıntılı incelemelere tabi tutulduğu halde, aynı ilgi Anglo-American hukuk sistemine, özellikle İngiliz Hukukuna gösterilmemiştir.

Her ne kadar sistem ve düşünüş tarzı itibariyle Kıta Avrupası hukukundan farklı olsa da, İngiliz Hukuku getirdiği farklı yaklaşımlarla ve daha ziyade içtihatlarla dayanan köklü temeli ile özellikle yeni gelişen hukuki kavramlar bakımından Türk hukukuna ışık tutabilecek, düşünce yapımıza farklı ve geniş bir boyut kazandırabilecek niteliktedir. Bu nedenle başta İngiliz Hukuku olmak üzere farklı hukuk sistemlerinin dayandığı temel kavram ve müesseselerin incelenmesini içeren çalışmalara duyulan ihtiyaç, giderek gelişen sosyal ve ekonomik ilişkiler de dikkate alındığında ortaya çıkmaktadır. Özellikle haksız fiil sorumluluğu alanında İngiliz Hukukunun hukuk sistemimizden pek çok yönüyle farklı olmakla beraber daha esnek ve köklü, hatta çoğu zaman daha adil çözümler getirdiği de bir gerçektir. Haksız fiil sorumluluğu bakımından ilk incelenmesi gereken nokta, kuşkusuz bu sorumluluğun sükreleri ve haksız fiil ehliyetidir. Bu yüzden çalışmamızda öncelikle İngiliz Hukukunda haksız fiil kavramının genel bir incelemesi yapılmış, daha sonra haksız fiil ehliyeti, İngiliz Hukukundaki ele alınış tarzına göre, çeşitli kişi grupları bakımından değerlendirilmiştir.

I. İngiliz Hukukunda Haksız Fiil Kavramı

İngiliz Hukukunda haksız fiil kavramı, kökeni Fransızca olan *tort* kelimesi ile ifade edilmektedir. Haksız fiilin tam olarak tanımlanması oldukça zor olmakla birlikte, İngiliz hukuk doktrininde haksız fiil, genel olarak hukuk düzeninin bütün insanlar için belirlediği belli davranış kurallarına aykırı fiiller olarak tanımlanmaktadır¹. Teknik olarak haksız fiil kavramıyla ifade edilen şey, özel hukuk anla-

¹ *Keenan, D.:* English Law, 10th edition, London 1993, s. 371; *Tiley, J.-Bailey, S.:* Business Law, London 1986, s. 164.

mında tazmin ettirici müeyyideye bağlanmış olan hukuka aykırı fiillerdir. Dolayısıyla özel hukuktaki haksız fiil kavramı ile ceza hukukundaki suç kavramı birbiriyle karıştırılmamalıdır. Ceza hukuku anlamında suç (*crime*), cezalandırma şeklinde devlet tarafından müeyyideye bağlanan hukuka aykırı fiillerdir. Oysa haksız fiil (*tort*), bir kimseye zarar veren ve bu zararın tazminini talep etme hakkı, fiilden zarar gören kişiye bırakılan özel hukuk anlamında hukuka aykırı fiillerden oluşur². Diğer taraftan haksız fiilin akde aykırılık kavramı ile de karıştırılmaması gerekir. Her ne kadar akde aykırılık, haksız fiil gibi borç doğuran kaynaklardan biri olsa da kişiler akde aykırılıkta kendi kararlaştırdıkları ödevlere aykırı davranırken, haksız fiil işlenmesi durumunda genel olarak hukukun bütün insanlar için emrettiği genel davranış kurallarına aykırılık söz konusu olmaktadır³.

Tarihi gelişim incelendiğinde İngiliz Hukukunun ilk dönemlerinde hukuka aykırı fiillere (*wrong*) bağlanan müeyyidelerin ayrı ayrı dikkate alınmadığı ve ceza hukuku anlamında suç ile özel hukuk anlamında haksız fiil arasında herhangi bir ayırım yapılmadığı görülmektedir. Bu dönemde iki kişi arasında bir hukuka aykırı fiil işlendiğinde bunun hakim önüne götürülmesinin ilk koşulu, bu fiilin kamu düzenini ihlal eder nitelikte olmasıydı. Bu hukuka aykırı fiiller ceza hukuku anlamında suç kavramının temelini oluşturmuş ve cürüm olarak nitelendirilmiştir. Kamu düzenini daha az ihlâl etmekle beraber, kural olarak bu ihlâlin taraflarını ilgilendiren hukuka aykırı fiiller ise, gelişim süreci içinde özel hukuk anlamında haksız fiil olarak nitelendirilmiş ve bu şekilde haksız fiilin ilk türü olan dar anlamda haksız fiil (*trespass*) kavramı ortaya çıkmıştır⁴.

Dar anlamda haksız fiil, doğrudan, kasten ve haksız olarak bir başkasına zarar vermek anlamına gelir. Bu nedenle dar anlamda haksız fiiller, hukuk düzeni tarafından tanınan ve müeyyideye bağlanan ilk haksız fiil türünü oluştururlar. Nitekim dar anlamda haksız fiiller, 13' üncü yüzyıldan itibaren Kraliyet mahkemeleri tarafından yargılanarak müeyyideye bağlanmışlardır. 14' üncü yüzyılda ise haksız fiiller alanında önemli bir gelişimin gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemden itibaren dar anlamda haksız fiil kavramı genişleyerek, doğrudan hukuka aykırı fiilden ileri gelmeyen, sadece o fiilin neticelerinden ortaya çıkan zararlar ile doğrudan haksız kuvvet uygulanmasını içermeyen dolaylı zararlar da haksız fiil olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Geniş anlamda haksız fiil olarak nitelendirilebilecek bu kavramı dar anlamda haksız fiil (*trespass*) kavramından ayırmak için "*trespass on the case*" ifadesi benimsenmiştir⁵.

Dar anlamda haksız fiil ile geniş anlamda haksız fiil arasındaki farkı belirtmek için bir örnek verilebilir: A, B' ye yumruk atarsa, evine zorla girerse veya arabasını

² Redmond, P.W.D.-Shears, P.: General Principles of English Law, 7th edition, London 1993, s. 201; Keenan, s. 371; Scott, D.M.M.: O Level English Law, 3rd edition, London 1976, s. 145-146; Marsh, S.B.- Soulsby, J.: Business Law, London 1978, s. 115.

³ James, P.S.: Introduction to English Law, 12th edition, London 1989, s. 366; Tiley-Bailey, s. 164.

⁴ Redmond-Shears, s. 201; Marsh-Soulsby, s. 134-135.

⁵ James, s.366-367; Redmond-Shears, s. 201-202.

çizerse, doğrudan doğruya ve/veya güç kullanmaya dayanan bir zarar söz konusu olduğu için dar anlamda haksız fiil işlemiş olur. Bununla beraber B' nin geçmesi muhtemel bir yere A, ihmali neticesinde ıslak bez bırakır ve B de buna basıp kayarak yaralanırsa ya da A kendi arazisinde başlayan bir yangının ihmali sonucunda büyümesine izin verir ve yangın da genişleyerek B' nin ürününün zarar görmesine yol açarsa, doğrudan doğruya ve/veya güç kullanma olmaksızın bir zarar ortaya çıktığı halde, bu fiiller de geniş anlamda haksız fiil olarak nitelendirilir⁶.

1852 yılına kadar davacı talebini ancak unsurları ve sınırları belirlenmiş bu iki haksız fiil tipine uydurduğu takdirde dava açmaya ve bu dava sonucunda tazminat almaya hak kazanabiliyordu. Yargılama alanında getirilen bu sınırlama 1852 tarihli Ortak Hukuk Usul Kanunu (*The Common Law Procedure Act*) ile ortadan kaldırılmış ve böylece haksız fiile ilişkin talepler konusunda mahkemelere daha geniş anlamda değerlendirme yapma imkanı sağlanmıştır. Böylece İngiliz Hukukunda da haksız fiil kavramı, belli durumlarla sınırlı tutulmayan genel bir nitelik kazanmış ve haksız fiil teşkil eden fiillerin neler olacağı mahkemelerin takdirine bırakılmıştır. Gerçekten de günümüzde haksız fiil sorumluluğuna ilişkin sınırlayıcı, genel bir prensip yoktur. Hakim yeni haksız fiil tipleri yaratmakta serbesttir. Ancak eski içtihatların da yeni durumlara uyarlanarak uygulanması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Böylece eski haksız fiil tiplerinin genişlemesinin yanında özellikle ihmale dayalı haksız fiillerden dolayı sorumluluk alanında da önemli bir genişleme eğilimi mevcuttur. 1932 yılında *Donoghue v Stevenson* davasında yargıç Lord Macmillan' ın da belirttiği gibi, ihmal teşkil edecek fiiller hiçbir zaman sınırlanamaz⁷.

İngiliz Hukukunda haksız fiil sorumluluğu, son olarak kusursuz sorumluluk (*strict liability*) durumlarının da kabul edilmesiyle birlikte daha da genişlemiştir. Kusursuz sorumluluğun en önemli özelliği, bazı kişilerin kasıt veya ihmalleri aranmaksızın, sorumluluğa yol açan fiilleri kendileri işlemedikleri halde, hukuk düzeni tarafından sorumlu tutulmalarıdır. Örneğin, işverenlerin işçilerinin işleri dolayısıyla işlemiş oldukları haksız fiillerden sorumlu olmaları, hayvanların verdikleri zararlar dolayısıyla hayvan sahiplerinin sorumlu olmaları gibi durumlarda kusursuz sorumluluğun varlığından söz edilir⁸.

II. Haksız Fiil Ehliyeti

Haksız fiil ehliyeti konusunda İngiliz Hukukunda cevaplandırılması gereken iki sorun karşımıza çıkmaktadır. Bunların ilki kimin dava açabileceği diğeri ise kimin sorumlu olacağı hususlarıdır. İlk olarak birinci sorunun genel bir biçimde cevaplandırılması, ikinci sorunun ise kendine özgü nitelikler taşıyan tüm durumlar incelenerek her duruma göre ayrı ayrı cevaplandırılması gerekir.

İngiliz Hukukunda haksız fiil davası açılmasındaki genel kural, herkesin haksız fiil dolayısıyla dava açabilmesidir. Bu kural, küçükleri, yabancıları ve hatta hüküm giymiş mahkumları bile içine alacak kadar geniş bir dava açma ehliyetini içer-

⁶ *James*, s. 367.

⁷ *Redmond-Shears*, s. 202; *Keenan*, s. 372, 725-726.

⁸ *Redmond-Shears*, s.206; *Marsh-Soulsby*, s. 119; *Tiley-Bailey*, s. 165.

mektedir. Ancak kuşkusuz küçüklerin davacı oldukları durumda onları bir yetişkin temsil eder ya da yabancıların dava açması, savaş halinde olan bir devletin vatandaşı olmadıkları sürece mümkündür. Belli haksız fiil türlerine ilişkin dava açma hakkı (*locus standi*), özel bir takım niteliklere sahiptir. Bir gayrimenkule tecavüz içeren haksız fiil işlendiği takdirde, dava açacak kişinin doğal olarak tecavüze uğrayan gayrimenkulün zilyedi olması veya gayrimenkul üzerinde aynı ya da şahsi bir hakkının bulunması gerekir⁹.

Haksız fiile maruz kalan kişinin açtığı davayı kazanabilmesi için üç hususu kanıtlaması gerekir. Öncelikle davacı davalının yapmaması gereken bir şeyi yaptığını veya yapması gereken bir şeyi yapmadığını ispatlamalıdır. İkinci olarak davalı bu fiili kusur veya ihmali neticesinde işlemiş olmalıdır. Son olarak da davacı bu fiil neticesinde bir zarara uğramış olduğunu ispatlamalıdır. Ayrıca bu üç hususun dışında her haksız fiil tipinin özelliğine göre davacı tarafından kanıtlanması gereken bazı hususlar da olabilir¹⁰.

Buna karşılık kimin haksız fiilinden sorumlu olacağı sorusuna cevap arandığında, İngiliz Hukukunda belli kişi gruplarının haksız fiillerinden hukuken sınırlı şekilde sorumlu tutuldukları görülmektedir. Sorumlulukları sınırlanmış hatta bazı durumlarda tamamen ortadan kaldırılmış bu kişi grupları dışında kalan herkes, işlemiş olduğu haksız fiillerden tam ve sınırsız olarak sorumludur.

Bu yüzden haksız fiil sorumluluğunun ne derece sınırlanmış olduğu, belli kişi grupları dikkate alınarak ayrı ayrı incelenmelidir.

A. Kraliyet Ailesi (*The Crown*)

Common Law uygulamasında 1947 yılına kadar kraliyet ailesi "hiçbir hukuka aykırı fiil işleyemez" kuralı uygulanıyordu. Bu kural doğrultusunda sadece kraliyet ailesi mensuplarına değil, aynı zamanda bunların yanında çalışan hizmetlilere karşı da haksız fiil davası açılması mümkün değildi. Ancak 1947 yılında çıkarılan *The Crown Proceedings Act*, bu kuralı değiştirerek Kraliçe dışında kalan kraliyet ailesi mensuplarının herhangi bir vatandaş gibi haksız fiillerinden sorumlu olacaklarını hükme bağlamıştır. O halde sadece Kraliçe haksız fiil sorumluluğuna sahip değildir ve Kraliçe hakkında hiçbir hukuka aykırı fiil işleyemeyeceğine dair eski kural uygulanmaktadır¹¹.

B. Yabancı Devlet Adamları ve Diplomatlar

Yabancı devlet adamları ve diplomatların kendilerine karşı işlenen haksız fiiller dolayısıyla dava açma hakları olmasına karşın, bu kişiler tarafından işlenen haksız fiiller bakımından kural olarak dava edilmeleri mümkün değildir. Bu kişiler ancak diplomatik muafiyetlerini kendileri ortadan kaldırdıkları takdirde, işledikleri haksız fiillerden dolayı sorumlu tutulabilirler. Öncelikle, diplomatik muafiyeti bulu-

⁹ *Redmond-Shears*, s. 211.

¹⁰ *Scott*, s. 146-147; *Marsh-Soulsby*, s. 117-118.

¹¹ *Keenan*, s. 376-377; *Redmond-Shears*, s. 212; *Tiley-Bailey*, s. 167.

nan bir kişi haksız fiil işler ve bunun için kendisine bir dava açılırsa, kendisinin diplomatik muafiyete sahip olduğunu ileri sürmesi gerekir. Bunu ileri sürmeyerek kendisini davada savunmaya başlarsa diplomatik muafiyeti ortadan kalkmış olur. İkinci olarak, yabancı devlet adamı veya diplomat bir dava açar ve bu davanın davalısı tarafından bir karşı iddiada bulunulursa, artık bu karşı iddia bakımından diplomatik muafiyetin ileri sürülmesi mümkün olmaktan çıkar. Bu iki durum dışında diplomatik muafiyete sahip olan kişiler kendi istekleriyle de her zaman bu muafiyetlerinden vazgeçebilirler. Yine bu kişiler diplomatik muafiyet gerektiren görevleri sona erdikten sonra İngiltere' de kalmaya devam ederlerse, daha önce muafiyetleri devam ettiği dönemde işlemiş oldukları haksız fiiller sebebiyle dava edilebilirler. Çünkü diplomatik muafiyet sorumluluğu değil sadece dava edilebilme olanağını ortadan kaldırır (*Dickinson v. Del Solar, 1930*)¹².

C. Düşmanlar

İngiliz Hukukunda düşman devlet vatandaşlarının yanı sıra, kendi istekleri ile İngiltere' ye düşman devletlerde ikamet eden veya düşman devletlerle iş ilişkisi içinde buluna İngiliz vatandaşları da "düşman " olarak nitelendirilirler. Bu kişilerin bütün haksız fiillerinden dolayı dava edilebilmeleri mümkündür. Kendilerine bu konuda hiçbir muafiyet tanınmaz. Ancak bu kişilerin kendilerine karşı işlenen haksız fiiller dolayısıyla dava açmaları olanaksızdır¹³.

D. Şirketler

Şirketler kendilerine karşı işlenen haksız fiiller dolayısıyla dava açma hakkına sahiptirler. Kuşkusuz şirketlerin, tüzel kişi olmaları dolayısıyla gerçek kişilere karşı işlenen adam öldürme veya yaralama gibi haksız fiillerin mağduru olmaları mümkün değildir¹⁴.

Haksız fiil sorumluluğu bakımından ise şirketler kural olarak doğrudan doğruya kendileri sorumludurlar. Ancak bilindiği gibi şirketler kendileri hareket edemeyip gerçek kişi olan organları aracılığıyla hareket edebilirler. Dolayısıyla şirketin kendisinin kusurlu bir fiil işlemesi, diğer bir ifadeyle ihmal veya kastının bulunması mümkün değildir. Bu yüzden şirketlerin kusura dayanan sorumlulukları değil, organları dolayısıyla sadece kusursuz sorumlulukları söz konusu olabilir¹⁵. Yine şirket, çalıştırdığı kişilerin şirket işleri dolayısıyla işledikleri haksız fiillerden de sorumludur¹⁶.

Şirketin davalı olduğu durumlarda, işlenen haksız fiilin *intra vires ve ultra vires* olmasına göre ayrı bir değerlendirme yapmak gerekir. Bu değerlendirme,

¹² *Keenan*, s. 730-731; *Tiley-Bailey*, s. 167; Ayrıca bak. 1964 tarihli Diplomatic Privileges Act ve 1978 tarihli The State Immunity Act.

¹³ *Keenan*, s. 378.

¹⁴ *Redmond-Shears*, s. 212; *Bell, Rodger*: The Law of Torts in a Nutshell, London 1964, s. 11.

¹⁵ *Redmond-Shears*, s. 212; *James*, s. 373.

¹⁶ *James*, s. 373.

şirket sözleşmesinde gösterilen işletme konusu esas alınarak yapılır¹⁷. Şirketin yetkili organı veya bir çalışanı işletme konusu kapsamında (*intra vires*) hareket ettiği bir anda bir haksız fiil işleyecek olursa, şirket bu haksız fiil dolayısıyla tam olarak sorumludur. Buna karşılık, şirketin bir yetkili organı veya çalışanı, işletme konusu kapsamına girmeyen bir fiili sonucunda haksız fiil işleyecek olursa şirket bu haksız fiil dolayısıyla sorumlu olmaz (Poulton v. London and South Western Railway Co., 1867). Ancak işletme konusuna girmemekle birlikte belli bir fiilin gerçekleştirilmesi için şirket tarafından söz konusu organ veya çalışana açıkça bir görev verilmişse, artık *ultra vires* kuralı uygulanamaz ve şirket bu görevin yerine getirilmesi sırasında organ veya çalışanı tarafından işlenen haksız fiillerden sorumlu olur (Campbell v. Paddington Borough Council, 1911)¹⁸.

E. Küçükler

Küçüklerin de yetişkin insanlar gibi kendilerine karşı işlenen haksız fiiller dolayısıyla dava açma hakları vardır. Ancak yetişkinler açtıkları davadan tamamen kendi iradeleri ile feragat edebilirlerken küçüklerin feragat edebilmesi için hakimnin iznini almaları gerekir. Doğumdan önce uğranılan zararlar dolayısıyla çocuğun dava açma hakkının olup olmadığı tartışmalıydı. Bu tartışmaya 1976 yılında çıkarılan Congenital Disabilities (Civil Liability) Act ile son verilerek çocuğa haksız fiil davası açma hakkı tanınmış ancak çocuk canlı doğmadığı sürece herhangi bir sorumluluğun doğmayacağı hükme bağlanmıştır¹⁹.

Buna karşılık, küçükler birkaç sınırlı istisna dışında işledikleri haksız fiiller dolayısıyla tam olarak sorumludurlar. Ancak küçüklerin haksız fiillerinden dolayı sorumlu olabilmeleri için, kuşkusuz haksız fiil sorumluluğunun en önemli unsurlarından biri olan kusurlu hareket edebilme yeteneğine sahip olmaları gerekir. Özellikle yaşı çok küçük olanlar işledikleri fiillerin niteliğini kavrayacak durumda olmadıkları için bunların haksız fiillerinden dolayı sorumlu tutulmaları mümkün değildir. Bu nedenle İngiliz Hukukunda, hareketlerinin sonuçlarını kavrayamayacak durumda olan küçükler karşı haksız fiil dolayısıyla dava açılmaz²⁰.

Fiillerinin sonuçlarını idrak edebilecek durumda olan küçükler, işledikleri haksız fiiller dolayısıyla kendileri sorumludur. Ancak verdikleri zararı karşılayacak malvarlığına sahip değilse ve herhangi bir yerden ücret de almıyorlarsa, haksız fiil dolayısıyla tazminatın ödenmesi bakımından anne-babanın kusursuz sorumluluğu söz konusu olur. Bundan başka küçük, fiillerinin sonuçlarını idrak edebilecek durumda değilse, yine anne-baba küçüğün işlemiş olduğu haksız fiil dolayısıyla tazminat yükümlülüğü altındadır²¹.

¹⁷ Bununla birlikte 1985 tarihli Şirketler Kanunu' nun 3A maddesi uyarınca, şirketin işletme konusunun sınırlanmadan çok geniş kapsamlı olarak gösterilmesine imkan tanınmıştır. İşletme konusunun bu şekilde gösterildiği durumlarda, şirketin haksız fiil sorumluluğu da *intra vires-ultra vires* ayrımı yapılmaksızın tıpkı gerçek kişilerde olduğu gibi değerlendirilecektir: *Keenan*, s. 378.

¹⁸ *Keenan*, s. 378, 731; *Bell*, s. 11.

¹⁹ Fetusun durumu ve doğum öncesi anne tarafından fetusa verilen zararlar konusunda ayrıntılı bilgi için bak. *Keenan*, s. 374-375.

²⁰ *James*, s. 371; *Redmond-Shears*, s. 212-213.

²¹ *Redmond-Shears*, s.213.

Anne-babanın, çocuklarının işlemiş olduğu haksız fiiller dolayısıyla sorumlu olduğu bir durum daha vardır. Eğer anne-baba çocukları üzerinde gözetim görevini yerine getirmezler veya çocuğun haksız fiil işlemesine bizzat sebebiyet verirse, çocuğun işlediği haksız fiil dolayısıyla doğrudan doğruya sorumlu olurlar. Bu sorumluluk, ilk olarak 1916 yılında *Bebee v. Sales* davasında ifadesini bulmuştur²². Adı geçen davaya konu olan olayda baba, on beş yaşındaki oğluna, daha önce de zarara sebebiyet verdiğini bilmesine rağmen dolu bir tabanca vermiş ve çocuk bir arkadaşını gözünden yaralamıştır. Dava sonucunda baba, ortaya çıkan zarar dolayısıyla doğrudan doğruya sorumlu tutulmuş ve tazminat ödemeye mahkum edilmiştir. Buna karşılık anne-babanın, çocukları üzerinde gözetim görevini tam olarak yerine getirmelerine karşın, çocuk bir haksız fiil işleyecek olursa artık bu fiil dolayısıyla anne-baba değil, çocuk sorumlu olur. Bu durum, 1952 tarihli *Donaldson v. McNiven* davasında hakim tarafından göz önüne alınmış ve hükmeye bağlanmıştır. Davaya konu olan olayda davalı baba, on üç yaşındaki oğluna sadece ev dışında ve evin yakınındaki büyük kilerin içinde kullanması şartıyla bir havalı tüfek almış ve çocuk babanın haberi olmaksızın tüfeği dışarı çıkararak evin yakınında oynayan bir çocuğu yaralamıştır. Mahkeme, babanın alınabilecek makul tüm tedbirleri aldığını ve her zaman itaatkar olan çocuğun önceden öngörülemeyecek itaatsizliği nedeniyle sorumlu olmaması gerektiğini kararlaştırmıştır²³.

F. Akıl Hastaları

İngiliz Ceza Hukukunda akıl hastalarının ceza ehliyetleri kural olarak yoktur. Buna karşılık özel hukukta durum böyle değildir. Zira özel hukukta amaç, zarar vereni cezalandırmak değil, haksız fiil dolayısıyla zarar gören kişinin bu zararını tazmin etmektir. Bu durumda da kural olarak akıl hastalarının da haksız fiil sorumluluğunun, sağlıklı insanlarda olduğu gibi kural olarak tam olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu kişilerdeki akıl hastalığı, iradî bir davranışta bulunmalarına imkan vermeyecek kadar ağırsa bu durumda sorumlu tutulmazlar. İkinci olarak, haksız fiilin işlenebilmesi için kastın gerekli olduğu hallerde, sağlıklı kişilerin sahip oldukları kasıtlı davranma yeteneğine akıl hastaları sahip olamayacakları için, bunların haksız fiil sorumlulukları söz konusu olmaz²⁴.

Belirtilen iki istisnai durum dışında akıl hastalarının haksız fiilleri dolayısıyla sorumlu oldukları, 1952 yılında *Morriss v. Marsden* davasında ifadesini bulmuştur. Davaya konu olayda davalı, bir otelde oda tutmuş ve orada otel yöneticisine saldırmıştır. Saldırı sırasında davalının bir akıl hastalığının bulunduğu saptanmıştır. Olayda davalının, hareketinin kapsamını ve niteliğini anlayabilmekle beraber, yaptığı hareketin yanlış olduğunun farkında olmadığı anlaşılmıştır. Dava sonucunda hakim, davalının haksız fiilin kapsam ve niteliğini anlayabildiğini dikkate alarak, yaptığı hareketin yanlışlığını fark etmesinin veya etmemesinin sonucu değiştiremeyeceğine ve bu nedenle haksız fiil dolayısıyla sorumlu olduğuna karar vermiştir²⁵.

²² *Redmond-Shears*, s. 213; *Keenan*, s. 729; *Tiley-Bailey*, s. 167.

²³ *Keenan*, s. 375, 729.

²⁴ *Clerk-Lindsell: Torts*, London 1961, nr. 163; *Bell*, s. 10; *Redmond-Shears*, s.213.

²⁵ *Keenan*, s. 730; *Clerk-Lindsell*, nr. 163; *Bell*, s. 10, dn. 15.

G. Eşler

Bir evlilik birliği söz konusu olduğunda, haksız fiil sorumluluğunun iki bakımdan incelenmesi gerekir.

İlk olarak eşlerin birbirlerine karşı işledikleri haksız fiiller dolayısıyla sorumlulukları incelendiğinde, İngiliz Hukukunda 1962 yılına kadar kural olarak²⁶ evli oldukları sürece birbirlerine karşı dava açma hakkının tanınmadığı görülmektedir. Ancak The Law Reform (Husband and Wife) Act ile bu kural değiştirilmiş ve sanki evli değilmiş gibi eşlerin birbirlerine karşı haksız fiillerinden sorumlu oldukları kabul edilerek zarar gören eşe dava açma hakkı tanınmıştır²⁷. Ancak evlilik birliğinin devam ettiği süre içinde eşlerden birinin diğerine dava açtığı durumlarda hakim, iki hususu dikkate alarak davayı erteleyebilir. Eğer davanın sonucunda verilecek karar, taraflardan hiç birine doğrudan bir yarar sağlamayacaksa veya sorunun tamamen mallara ilişkin olduğu durumlarda 1882 tarihli yasanın 17' inci maddesi gereğince taraflar arasında uyuşma metodunun uygulanması mümkünse hakim davayı erteleyebilir

İkinci olarak, evli kadının üçüncü kişilere karşı işlemiş olduğu haksız fiiller dolayısıyla sorumluluğu uzun yıllar tartışma konusu olmuştur. 1935 yılına kadar kadın, sadece kendine ait ayrı malvarlığı oranında sorumlu kılınmış ve bunu aşan zararlar için kocanın tam olarak sorumlu olacağı kabul edilmiştir. Bu durum, hakkaniyete aykırı bulunarak 1935 yılında çıkarılan Law Reform (Married Women and Tortfeasors) Act ile değiştirilmiş ve kocanın sorumluluğu ortadan kaldırılarak kadın kendi haksız fiilleri dolayısıyla doğrudan doğruya sorumlu kılınmıştır (*feme sole*)²⁸.

H. Hakim, Avukat ve Tanıklar

İngiliz Hukukunda 1979 tarihli Justices of the Peace Act' in 44' üncü maddesi ile hakimlere hakimlik görevleri dolayısıyla işledikleri fiiller bakımından tam olarak yargısal muafiyet tanınmıştır. 1990 yılına kadar sadece hakimlere tanınan bu muafiyet, özellikle duruşma esnasında sövme ve hakaret fiillerinin sık sık gündeme gelmesi dikkate alınarak, Courts and Legal Services Act ile genişletilmiş ve avukatlar ile tanıkların da dava esnasında, dava ile ilgili olaylar dolayısıyla işledikleri haksız fiillerden sorumlu olmayacakları kabul edilmiştir²⁹.

Sonuç

Haksız fiil ehliyetinin İngiliz Hukukunda Türk Hukukundan farklı olarak düzenlenmiş olduğu görülmektedir. İngiliz Sorumluluk Hukukunun en önemli özel-

²⁶ Bu kural, koca bakımından mutlak olmakla birlikte, kadın bakımından bazı istisnaları bulunmaktaydı. 1882 tarihli Married Women' s Property Act gereğince kadının mallarının korunması ve güvenliği söz konusu olduğunda kadının kocaya karşı haksız fiil dolayısıyla dava açması mümkündü. Ayrıca kadın evlilik öncesi kocanın kendisine verdiği şahsi nitelikteki zararlar için de evlilik sonrasında kocayı dava etme hakkına sahipti. Ayrıntılı bilgi için, bak. Clerk-Lindsell, nr. 165-166.

²⁷ Redmond-Shears, s. 213; Bell, s. 10.

²⁸ Bell, s. 10-11; Redmond-Shears, s.213; Clerk-Lindsell, nr. 164; Keenan, s. 376.

²⁹ Keenan, s. 377.

liği, kesin ve sınırları belirli bir sorumluluk ölçütünün getirilmemesi ve haksız fiil sorumluluğunun, kişilerin belli özelliklerine göre gruplara ayrılarak farklı değertendirmelere tabi tutulmasıdır. Hakimlere haksız fiilden sorumlu olacak kişileri ve sorumluluğun kapsamını tespit etmede geniş bir serbesti tanınmakta, bu şekilde her somut olayın özelliğine göre karar verebilme olanağı sağlanmaktadır. Kimlerin haksız fiillerden sorumlu olacağına karar verdikten sonra hakim, davanın niteliğine göre, davalıyı davacıya tazminat adı altında belli bir miktar parayı ödemeye mahkum edebileceği gibi, davalının dava konusu davranışlardan kaçınmasını öngören bir karar da verebilir.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100